

ПРОБЛЕМИ ТА ЗДОБУТКИ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

Вікторія Примак,
завідувач відділу
Чернігівської обласної універсальної
наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка

АКТИВНЕ впровадження реформи децентралізації неабияк впливає на функціонування бібліотек Чернігівщини в умовах об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Сьогодні для бібліотечних закладів області нагальними є питання збереження бібліотечної мережі в умовах децентралізації, реорганізації ЦБС та утворення публічної бібліотеки ОТГ; організації та комплектування їх фонду, бібліотечного обслуговування в публічній бібліотеці ОТГ. Кожне з цих питань є вкрай болючим і впливає з нестачі фінансування та, на жаль, нерозуміння окремими представниками органів місцевого самоврядування ОТГ важливості збереження бібліотек. Як показує практика, кожна громада області самостійно приймає рішення про організацію бібліотечної мережі та обирає саме ту модель функціонування публічної бібліотеки, що найбільше відповідає потребам місцевої спільноти.

Мережа публічних бібліотек сфери управління та впливу Міністерства культури України станом на 01.01.2019 р. в Чернігівській області налічувала 696 бібліотек, у сільській місцевості – 599. Користувачів-дітей обслуговували 34 бібліотеки для дітей. Протягом 2018 р. з базової мережі бібліотек області за погодженням з Міністерством культури України вибуло 14 бібліотечних закладів.

За три роки на Чернігівщині створено 43 ОТГ. Триває процес передавання бібліотек в їх власність (від початку впровадження реформи передано 215 книгозбірень). Із ЦБС у повному складі до громад передано лише дві – Семенівську та Сновську. Переважна більшість громад створює свої центральні публічні бібліотеки, які стають методичними центрами для інших бібліотек-філій. Але є й такі ОТГ, де кожний заклад функціонує окремо (Батурицька, Деснянська, Лосинівська, Любецька). Звісно, такі сільські бібліотеки самостійно не можуть займатися комплектуванням, плануванням, звітністю, тому ці процеси здійснюють відділи культури громад. Але краще було б створювати центральні публічні бібліотеки, які забезпечували б методичною допомогою, сприяли підвищенню фахового рівня бібліотечних працівників, займалися обробленням та комплектуванням бібліотечних фондів.

Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка виконує функції методичного та координаційного центру для публічних бібліотек області, надає методичну та практичну допомогу новоутвореним бібліотекам ОТГ на основі укладених із головами територіальних громад меморандумів про співпрацю.

Сучасні трансформаційні процеси в бібліотечній галузі доводять, що публічна бібліотека – це не лише культурно-освітній заклад, що зберігає та забезпечує доступ громадськості до друкованої продукції, а й новітній інформаційний, соціокультурний центр громади з різноманітним спектром послуг для населення. Бібліотеки сьогодні повинні бути першими помічниками голів ОТГ в організації та проведенні різноманітних заходів, пошуку та наданні інформації тощо. Фахівці Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка та їх партнери з Центру розвитку місцевого самоврядування неодноразово на семінарах, круглих столах, тренінгах розглядали питання трансформування бібліотек у сучасні культурні простори, презентували успішний досвід розвитку публічних бібліотек, обговорювали проблеми функціонування та шляхи їх розв'язання, наголошували на необхідності співпраці бібліотеки з владою і громадою.

За ініціативою Чернігівського обласного відділення Української бібліотечної асоціації в партнерстві з обласною бібліотекою з 2015 р. започатковано щорічне проведення виїзних круглих столів на тему «Я пропоную свій досвід», де сільські бібліотекарі Чернігівщини мають змогу обмінятися знаннями та вміннями. Круглий стіл у 2019 р. проходив на базі переможниці цьогорічного конкурсу «Краща сільська бібліотека» Великощмельської сільської бібліотеки-філії Сновської ЦБС. Активні та творчі професіонали, учасники круглого столу, ділилися своїми новаторськими ідеями, здобутками щодо організації й проведення соціокультурної, краєзнавчої та видавничої діяльності, надихалися новими ідеями.

З метою пошуку шляхів взаємодії громади та бібліотек Семенівська ЦБС провела соціологічне дослідження «Бібліотека і громада: рух назустріч». Бібліотекарі поставили перед собою завдання з'ясувати значення бібліотек для населення, проаналізувати рівень задоволення користувачів якістю бібліотечного обслуговування, дізнатися

про їх думку і пропозиції щодо покращення співпраці між бібліотеками та громадами, визначити коло послуг, які повинні надавати сучасна бібліотека. При 10 книгозбірнях Семенівської ЦБС діють Публічні центри регіональної інформації, які у співпраці з органами місцевого самоврядування, представниками місцевої громади беруть участь у вивченні динаміки потреб місцевого населення, ведуть бази даних щодо розвитку регіону, здійснюють оперативне інформаційне забезпечення членів ОТГ.

Важливим проблемним моментом є звітність бібліотек, адже нині вони, крім ведення статистики у друкованій формі, повинні вносити дані про матеріально-технічну базу, фонди, кошти, персонал, користувачів, заходи тощо в Електронну систему моніторингу базової мережі публічних бібліотек України (ЕСМАР). Раніше працівники сільських бібліотек, надавали свої відомості за формою 6-НК, потім надсилали дані районній бібліотеці, а та, у свою чергу, – обласній, яка вже формувала остаточний звіт і відправляла його до Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. Сьогодні ж працівники публічних бібліотек ОТГ самотужки або за допомогою відділів культури мають заповнювати електронну звітність в ЕСМАР. Часом, через елементарну відсутність технічної бази – комп'ютерів, брак такого досвіду у працівників, це доволі складний процес.

У бібліотеках Любецької, Остерської, Лосинівської ОТГ є проблеми з фінансуванням: з бюджету громад не виділяються кошти ні на поповнення бібліотечних фондів, ні на передплату періодичних видань, ні на придбання бібліотечної техніки, канцтоварів, ні на ремонт приміщень.

Дуже складною є ситуація в книгозбірнях Коропської ЦБС: ОТГ відмовилася брати їх на свій баланс. Місцева влада пояснила таке рішення неоптимальністю бібліотечних закладів громаді. Наразі бібліотеки Коропської ЦБС перебувають на балансі району.

Є розуміння і допомога з боку місцевої влади щодо розв'язання матеріальних проблем публічних бібліотек Менської, Вертіївської, Кіптівської ОТГ.

До складу публічної бібліотеки Менської ОТГ, яку було створено 23 листопада 2018 р., ввійшли Менська міська бібліотека та 19 філій, що отримали майно, яке було комунальною власністю району до утворення ОТГ. Серед них функціонує 3 філії – краєзнавчо-інформаційні центри. Менська публічна бібліотека створювалася з нуля, оскільки не було ні фонду, ні приміщення. Все залишилося в центральній районній бібліотеці. Міська влада надала приміщення, наразі в ньому проводяться ремонтні роботи. Також планується виділення коштів (450 тис. грн) для зміцнення матеріально-технічної бази, придбання книжкової продукції. Жодну з бібліотек-філій не закрили, не

було скорочено й жодного працівника. У першому громадському бюджеті Менської ОТГ проект «Створення сучасного простору в Макошинській філії – краєзнавчо-інформаційному центрі КЗ "Менська публічна бібліотека"» отримав значну кількість голосів, посівши друге місце. Для втілення цього проекту в життя виділено 125 тис. грн.

Особливістю Кіптівської та Вертіївської громад є те, що у 2016 р. їх було створено шляхом об'єднання невеликих населених пунктів сільської місцевості. І все необхідне для нормального функціонування ОТГ потрібно робити з нуля.

Кіптівська публічна центральна бібліотека (ПЦБ) об'єднала в собі сім бібліотек-філій. Першим кроком в ОТГ стало створення належних умов як для працівників, так і для відвідувачів. Установлено систему опалення в Кіптівській ПЦБ, Прогресівській, Новошляхівській бібліотеках-філіях. Вовчківську бібліотеку-філію переведено в опалюване приміщення. Зроблено капітальні ремонти в Кіптівській ПЦБ і Прогресівській бібліотеці-філії. Закуплено комп'ютерну техніку в Кіптівській ПЦБ, Новошляхівській і Підліснянській бібліотеках-філіях. Громада оплачує Інтернет, є Wi-Fi зони. Виділяються кошти на придбання нової літератури, передплату періодичних видань.

У Вертіївській сільській публічній бібліотеці, до якої приєднали три філії, проводиться капітальний ремонт.

Унікальною є Сновська ОТГ, яку також було створено у 2016 р. Громада об'єднала весь район із центром у м. Сновську. Це дало можливість Сновській ЦБС перейти до нового власника без великих утрат. У результаті оптимізації було ліквідовано тільки 2 філії в селах із малою кількістю мешканців, тепер там діють бібліотечні пункти. Було реалізовано розроблений начальником відділу культури і туризму Н. Добненко проект із здійснення комплексу ремонтно-будівельних робіт, спрямованих на забезпечення енергоефективності будівлі Сновської ЦРБ (заміна вікон і дверей). Цей проект став переможцем конкурсу проектів Державного фонду регіонального розвитку за пайовою участю міської ради. Замінили вікна й у бібліотеках-філіях, які фінансуються міською радою з бюджету розвитку. Крім того, було встановлено нові твердопаливні котли в центральній бібліотеці, Великошчимельській та Кучинівській сільських бібліотеках-філіях. Придбано нові стільці для читальної зали бібліотеки для дітей, ноутбуки для центральної бібліотеки та книгозбірні для дітей. На 2019 р. виділено 50 тис. грн на передплату періодичних видань.

За підтримки місцевої влади бібліотеки Сновської ЦБС прагнуть вивести свою роботу на новий рівень, посісти гідне місце в громаді. Вони підтримують ділові зв'язки з депутатами всіх рівнів, унаслідок чого отримують фінансову допомогу на проведення ремонтів бібліотечних примі-

щень, придбання призів для учасників бібліотечних заходів, співпрацюють з музеєм, закладами освіти, культури тощо. Вже кілька років поспіль ЦРБ бере участь у проєкті «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні» (ПУЛЬС), результатом якого є виїзні інформаційні пункти, що дає змогу сільським жителям ОТГ почути відповіді на болючі для них питання стосовно децентралізації, медичної реформи тощо. Крім того, ЦРБ розробила власні програми:

- національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр.;
- правовиховної та правоосвітньої роботи бібліотек Сновської ЦБС на 2016–2020 рр.;
- «Жінка у сучасному світі» – до 2020 р.;
- з екології «Довкілля і ти» (Кучинівська філія ЦБС);
- культурно-дозвіллевого обслуговування «Хай завжди вам буде радість з книгою і піснею» на базі Сновської філії спільно із сільським БК;
- обрядовий проєкт «Масляна у бібліотеках ЦБС» (сільські філії).

У бібліотеках ЦБС постійно приділяють увагу просуванню читання (заходи «Час читати!», «Книжковий майданчик» тощо) та краєзнавчій діяльності (квест туристичними маршрутами, презентація книг місцевих авторів, пошукова робота). Набув резонансу заснований Сновською міською радою, її відділом культури та туризму і Сновською ЦРБ конкурс патріотичної поезії ім. Леоніда Тереховича, на якому переможцям було вручено грошові премії. Участь у конкурсі взяли 28 осіб з різних міст України.

У 2018 р. до Дня місцевого самоврядування центральна бібліотека взяла участь у фейсбук-марафоні «Місцеве самоврядування для сильних та процвітаючих громад».

Два роки поспіль бібліотеки Сновської ЦБС стають переможцями обласного рейтинг-конкурсу «Краща бібліотека року», який проводиться за підтримки обласної державної адміністрації, Департаменту культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської ОДА, ГО «Чернігівське обласне відділення УБА» та Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка.

У Носівській ОТГ створено Публічну бібліотеку Носівської міської ради з 10 бібліотеками-філіями. На жаль, у 2018 р. за погодженням з Міністерством культури України було закрито 4 філії. За час роботи бібліотек у громаді значно покращилася їхня матеріально-технічна база, було придбано системний блок, кольоровий та чорно-білий принтери, ноутбук, меблі для читального залу Публічної бібліотеки, бібліотечну техніку (2 вітрини, інвентарні та сумарні книги, формуляри читача, щоденники роботи та ін.). Здійснюються ремонтні роботи, заміна вікон та дверей.

З метою патріотичного виховання населення, популяризації книги та читання, української

мови й літератури, розвитку туризму, зміцнення духовних і моральних засад суспільства в бібліотеках Носівської ОТГ постійно проводяться різноманітні заходи, працюють клуби за інтересами. При Публічній бібліотеці Носівської міської ради діють такі об'єднання:

- «РУНО» (РУкодільниці НОсівщини), зустрічі якого відбуваються в бібліотеці щомісяця. У клубі популяризують декоративно-ужиткове мистецтво краю: займаються вишиванням нитками та бісером, мережкою, в'язанням, художнім розписом, створюють ляльки-мотанки;

- клуб «Берегиня», члени якого вивчають історію рідної Носівщини, досліджують походження назв вулиць і сіл, читають наукову літературу, вивчають архівні документи, співпрацюють з істориками, презентують твори місцевих авторів;

- клуб для дітей «Чомусик», на засіданнях якого школярам розповідають про звичаї, традиції, свята українського народу, проводять різні майстер-класи, ігри, конкурси тощо;

- ляльковий театр «Сонечко», у виставах якого беруть участь п'ять дорослих ляльководів і п'ять дітей. Виконавці безпосередньо спілкуються з юними глядачами. Такі постановки мають і виховний характер. Декорації для вистав виготовляють самі працівники бібліотеки, матеріали також купують самотужки. Загалом ляльок у театрі близько 30. Сценарії для спектаклів створюють на основі вже готових творів.

Справжнім інформаційним, культурним та просвітницьким центром Мринської ОТГ є бібліотека. Родзинкою Мринської ПБ є інформаційний неполітичний бюлетень «Мринська ГРОМАДА», який видається бібліотекарями за підтримки селищної ради накладом 500 примірників і поширюється безкоштовно. Сьогодні це періодичне видання на 16 сторінках, яке інформує про життя не лише села, а й громади в цілому, популяризує творчість земляків. Крім того, Мринська публічна бібліотека готує до друку видання: «Видатні особи Мрина», «Книга пам'яті», «Книга рекордів Мрина». Планує книгозбірня випустити й «Енциклопедію села Мрин».

З початку утворення ОТГ на Чернігівщині в бібліотеках області відбулись і позитивні, і негативні зміни. Проте, як зазначав президент США Дж. Ф. Кеннеді, «зміни – закон життя. І ті, хто дивиться тільки в минуле чи лише на сьогодні, безперечно, пропустять майбутнє». Тож публічним бібліотекам ОТГ треба рухатися вперед до змін, бути активними, взаємодіяти з місцевою владою, громадою, залучати спонсорів, брати участь у проєктній діяльності. У період трансформаційних процесів досягти швидких і якісних змін доволі складно, але можливо. Згадаймо слова святого Франциска Ассізького: «Почніть робити те, що потрібно. Потім робіть те, що можливо. І ви раптом виявите, що робите неможливе».